

ז'בוטינסקי

שלמה צמח

רדאי ומפורסם ואין צורך להרבות בראיות, שז'בוטינסקי אדם לא שכיח, בעל כישרונות רבים וגדולים ושונים. כלום צריך לפרטם? והלא ארוכה השלשלת: פובליציסט חריף ופשוטן כאחד, פיליטר-ניסט מבריק, מהודר ויודע-שיחה, מספר (לפני כמה שנים קנה לו שם בסיפורו "שמשון", שתורגם לכמה שפות אירופה, והביקורת השמיעה עליו טובות), מתרגם שירה ופרוזה (בימי עלומיו תירגם שירי ביאליק לרוסית וב"תקופות" של הוצאת-שטיבל הוא מדפיס את דאנטה בעברית), כותב שירים רוסים (לפני זמן-מה קראתי שיר שלו ב"פוסלדני-נובוסטוי", והוא יפה ובנוי על פי כל חוקי המשקל), נואם ומרצה ידוע-שם ומקסים המונות, מחבר ספרי-לימוד, מתקן את הכתיב העברי, איש מדינה וכיום גם מנהיג מפלגה, מארגן תנועה ונושא את עינו לעמוד בראש הציונות, למען הטובה כרצונו. הנה צורות-הביטוי, ולא כולן, שבהן מתגלה ז'בוטינסקי בספרות, בציבור היהודי והלועזי עשרות שנים בהצלחה יוצאת מן הכלל.

ובכל זאת אדם עושה-פלאות זה, הטעון סגולות-יקר עד אין שיעור, אם אני בוחן את דמותו הרוחנית ואת מקורות יניקתה מקרוב, בחינה זו מביאתני משום-מה לידי מבוכה גדולה. אתה מגשש כמעט בידים את הכוח היוצר, אבל אתה מתקשה בהגדרתו. ז'בוטינסקי עושה רושם, כאותם הפרפרים, אשר שלל-הצבעים של קשקשיהם אינו נותן מפני רוב עושרו, לעמוד על גונם, ואנו מסתפקים לסמנם בשם כולל — מנומר מאוד. מדוע ריבוי-ביטויים של ז'בוטינסקי מידרדר ובא מפוזר ומבודד כרגירי ברד על גג ראשי, ואינו מצטרף אלא לעתים רחוקות מאוד לקול אחד? לאורכו של כינור זה מתנוחות, כניראה, הנימים בסדר משונה, ואין בכוחן בשום פנים להביע שירה אחת ומלוכדת. כל ניב וניב עובר את דרכו באוויר הרקיע בקו המיועד לו, אבל הוא תלוש ומיותר, ולא זו בלבד שאינו מוצא את חברו, אלא אינו נמשך אפילו אליו להתמזג איתו יחד מתוך קירבת מוצא. ז'בוטינסקי נראה לי תמיד כראש-אדם, העולה בין שתי אספקלריות, והוא נידון להיכפל ולרבות בתוך מעמקי המסגרת המלוטשה והמבריקה, לאורך קו הפרספקטיבה הממושך והמצטמצם במרחקים עד אין סוף, עד כדי לילאות, עד כדי טשטוש מלא. כך היא לפני גם דמותו של ז'בוטינסקי. ואם ברצוני להקימה נגד עיניי, מייד צפות גולגולות גולגולות, והמבט תועה ומתפזר ביניהן ואין בכוחו לתפסה ולקבעה.

הואיל ודבר-מה לא נעים מעלה יכולתו של ז'בוטינסקי להצליח בכל הצורות ובכל המצבים הרבים והשונים, שבהם הוא מתגלה לנו. ריבוי הצורות שלו חשוד, מייגע, מתעה ומדריך מנוחה. הוא מכניס ספק בלב, אם ריבוי-דמויות זה לא בא מעיקרו לחפות על העדרה של הדמות האחת, המלאה והמרוקנת והמיוחדת לו. ועוד דבר. בני אדם עשירי-סגולות מסוגו של ז'בוטינסקי לעולם מכים אותנו בתמהון רב. אבל פליאה זו היא הממלאה את כל אווירה של ההכרה, ואינה משאירה בה מקום כלשהו, להתמכרות מתוך הסכמה ואמון. פעמים רבות הקשבתני לנאומיו, קראתי בהנאה את דבריו והתאמצתי לעמוד על דרך השפעתו, ויפה נתברר לי, כי לא עצם העניין הוא הפועל, אלא דבר צדדי, מיותר וטפל ואינו צריך לגופו. כי אדם זה, אילו היה חפצו להוכיח לי את ההפך ממה שהוא מוכיח עכשיו, ודאי שהיה עושה מלאכתו באותו כוח, התלהבות והכרעה, והיה גם אז מבריק, מפליא ומגרה. ויתר על כן. אמנם ערה ההרגשה, שדבר זה תלוי בהחלט ברצונו, וכי מקרי הוא, פרי גורמי-חוץ קליערי, שהוא מנכיח דווקא את הדבר שהוא מוכיח.

ובל יטעו בדברי. עניין צדדי זה, שאני מסמנו כוח-השפעה עיקרי, אינו אמנות הביטוי ושליונות הצורה. הרי דרכה של האמנות למצוא את הקו הצר, הבטוח והנאמן ביותר, המקנה להכרתו של חברי את הדעות ואת האמונות שהן קניין נפשי. מידה זו של האמנות עושה ממילא ללא-אפשר, שתבוא לשמש את המקרי, את החולף ואת השאיפה האנוכית. הווה אומר לא אמנות-הביטוי הוא הכוח הפועל אצל ז'בוטינסקי, אם גם חריף ומחוטב ויפה הוא הדבר, הנאמר על ידיו. הרי אל מדורות ההכרה הוא אינו חודר לעולם. הוא מעורר תנועה באוויר הסמיך והכבש אשר מסביבו ומחליפו ומסיעו ממקום למקום, אבל אינו פותח מעברים לרוחות חדשות המטהרות אותו. אני מתקשה, וכל אדם יתקשה, להבין רעיון מקורי אחד, מחשבה מחודשת אחת, אשר ז'בוטינסקי היה אביה. הרושם, אשר פעולותיו בספרות ובמדיניות ובאמנות הדיבור משאירות בנו, אינו בעקב האמן שבו, רושם זה פחות בגרנתו, וכוח-הדוחה גלום ומוצנע בו מלכתחילה, כי דווקא סגולותיו ההמוניות הן הפועלות, אלא שהן מתעטפות בלבוש אמנותי חיצוני, מעושה, מותאם מתוך כוונה ברורה, מתוך ידיעה מראש שיש צורך להשתמש בצורה זו, מכיוון שהיא מנוסה ומקובלת (למשל, הפשטנות הדימוגית של ז'בוטינסקי, שהיא אינה פשוטה כל-כך) ומוליכה אל המטרה הנכספת — להצליח ויהי מה! וברק זה שבהצלחתו הוא אמנם הדוחה. הוא הערפל המעיק מאוד, לאחר שקרן אור מתעה עברתו לרגע. כי מעולם לא ראיתי מחזה מרגיז ולא-מוסרי מאשר בשעה שאמרות ז'בוטינסקי, הריקות מכל תוכן ממשי, טובלות וצוללות בסער מחיאות-כפיים היורד עליהן, ומעולם לא הרגשתי בכל גדלם ושאר-רוחם של משוררי ומספרי העמים, מאשר בשעה שקראתי את "שמשון" (כבר אמרתי, סיפור שעלה יפה מאוד) ואת השירים שלו. וודאי גם בנאומיו וגם בסיפוריו וגם בשיריו נמצא את עקבות כוחותיו העצומים. אבל כוחות אלו אינם מגינים על היקר והכרחי והעמוק שבנפשו. הם באים לשם הפגנת היכולת בלבד. ומשום כך הם דוחים בברקם ובהצלחתם. כי צל של כפירה ושל ריקנות פורש כנפו עליהם.

כוחות אלו, יכולת זו להתלבש בהצלחה בצורות מרובות ורחוקות כל-כך,

המסה המתפרסמת כאן לראשונה ברשותה האידיבה של עדה צמח, בתו של הסופר, נכתבה כפי הנראה סמוך להקמת "הגדוד העברי" (1917).
חזמן לא פגם באקטואליות הציבורית של המסה ולא בחיזיונותיה הלשונית הרבה.
כח"י שמור בארכיון צמח ב"גניזים". ח"עתון" מודה להנהלת "גניזים" על העמדת החומר לרשות המערכת.

משה דור

שיבת-אהבה מחורות לארץ קשה

שְׁבִי אֶרֶץ קָשָׁה.
בְּאֹר נַעֲצְמוֹת לִי הַשְּׁפָתִים
מִלְמַלְמֶלֶל לָהּ אֶהְבֶּה נֹאֲשָׁה.
אֲנִי מִכְרָח לְחִכּוֹת לְלִילָה. בִּינְתִים
עוֹשֶׂה תְּרַגְלִים לְפָנַי הָרָאִי:
שְׁרִיר שְׁרִיר, וְרִיד וְרִיד, עֲצָב עֲצָב.
אֲחַר־כֵּךְ יוֹשֵׁב כְּמוֹ עַל אֵי
וְסוֹפֵר אֶת הָאֲנִיּוֹת הַמִּתְכַּחֲשׁוֹת — לֹא נַעֲצָב
וְלֹא כוֹעֵס אֶלָּא מְקַבֵּל דִּין;
וְכִשְׁהַחֲשֵׁךְ מִחֶבֶק וּמִרְכָּךְ
אֶת הַקֶּשֶׁה כְּשֹׁחַר סֹדִין
שֶׁהַזִּיזִים מִלְפָּנָי וּמִשְׁפָּךְ —
רַק אֲזִי אֲנִי קוֹרֵעַ אֶת הַנְּעוּל,
רַק אֲזִי בִלְחַשׁ הִיא לִי מִתְרַת,
וְנִשְׁיָקוֹת מְרַעֲיָךְ עַל כָּל מוֹם וְכָל נוֹוֵל
שֶׁל יָפְתִי הַמְּלַעֲרַת.

אם אין מצע נפשי ורוחני מתחתם, נעשים ממילא ברבות-הימים לתוך-תוכן של האישיות ולנושאה המרכזי. אדם אשר עיקר יכולתו הוא שרגליו אין מועדות לעולם, רואה סוף-סוף את שליחותו בחיים בהליכה תקיפה ובצעד מאושש. פעמים רבות שאלתי את עצמי, אל איזה כוכב מן הכוכבים הרבים אשר ממעל לו, מרים ז'בוטינסקי את עיניו, בהיותו לבדו, עם נפשו. שאלתי ולא נעניתי. גם אצל ז'בוטינסקי לא נמצא במהרה תשובה לשאלה זו. הרי אותה ההליכה קוממיות בכל הדרכים אינה אלא בריחה מפני האימה הגדולה, להישאר ביחידות עם נשמתו, לתהות עליה ולעמוד על ההיעדר שבתוכה.

המצב בנפש הנולד מתוך מציאותם של כוחות ויכולת גדולים, שאינם יודעים אל נכון היכן היא פינת-המסירות האחת אשר בה עליהם להתרסק, מפני שהלב מטבעו ומתחילת ברייתו לא היה מכוון לכך — מצב זה בנפש גורר אחריו בהכרח כפירה בכל. ובמידה שהיכולת הטבעית תרבה למצוא את הבעתה המקרית והחיצונית, באותה מידה תבוא הכפירה ותתפשט ותשתלט בלב. מתפתחת כאן השקפת-עולם רצונית מיוחדת במינה. לא כללית ומקיפה את כל הישות האנושית, הכופרת בשלטונו של אונס סתמי ומאמינה בכוח רצונו של האדם להטות ארחות חייו אל הטוב ואל היפה. השקפת-עולם זו תהא רצונית פרטית, אישית, אנוכית. אינה אומרת, כוחו של אדם גלום ברצונו. היא אומרת, הרבים אמנם רפי-כוח הם, ואין להביא את רצונם בחשבון. אבל אנוכי, רבי-היכולת, אנוכי המצליח תמיד ושאינו יודע כשלון, חפצי הוא גם הקו והמשקולת לכל אשר מסביבי לי. השקפת-עולם מסוג זה טבועה גם באופיו של ז'בוטינסקי. ואם הוא שש גלות את כשלונותיו של האחר אין זה בא, כמו אצל כל הספקנים, מעידר-עידנים, להצטרף אל רפיונו של האדם ולהעיד יחד על מיעוט כוחותיו, אלא להבליט על-ידי הפגום את יכולת-הוא. כי כל מפעלי חייו של ז'בוטינסקי (אינו דן בהם עכשיו מצד תועלתם) אינם אלא הוכחה ארוכה אחת הבאה ללמדנו (ובעיקר ללמד לעצמו) דבר זה: בין הרבים חלושי-הכוח עומד האני שלי הכלי-כול. ותפקיד חייו של ז'בוטינסקי הוא למצוא ביטוי ואינו בורר ועומד על טיב מהותו של שדה-הביטוי — שירה, מדיניות, תכסיס מלחמה, ארגון וכולי) לאותה תשוקה זרה האוכלת את כל הנפש, להפגין בלי הרף על היכולת הזאת.

ואביא דוגמה אחת לחזק בה הנחתי זו. פעם שמעתי אותו נואם שעתים ומחצה בנשימה אחת, בהתרוממות-הרוח רבה על הצורך בגדוד עברי, דברים הארוכים והמחוטבים יפה, עם אותה הפשטנות המעושה, הקרובת מאוד אל הדמגוגיה, עם אותם כיווני-חן של ילד מפונק ובעטן, המביאים את בעל-הבית לידי סחרחורת, היו שלוחים להסביר ולהוכיח לאלפי שומעיו שאם לא יהיה גדוד עברי אין כל תקווה ואחרית לבניין הארץ. את דעתו זו תמך וסעד מכל צדדיה, והשתמש בכל האמצעים — השליצה והקול — הכשרים ושאינם-כשרים, הנתונים ברשותו. ואני ישבתי ושאלתי את עצמי: האומנם מאמין אדם פיכה, חסר דמיון והזיות זה — אשר כל אימרה ואימרה שלו חשבון היא ולכל דיבור שלו תכלית ברורה, וכל תנועה כוונה לה — בהכרח המציאותי אשר בין שתי תופעות אלו — גדוד עברי ובניין הארץ? והרי הוא מייסד את כל הנחותיו על נוסחאות-הגיון דרדקאיות ופשוטות מאוד, ואיך זה אינו מכיר במסקנה ההכרחית, הנובעת מדבריו: מכיוון שגדוד עברי אי-אפשר שיינתן לנו בשעה זו, הרי ברור הוא, שלא נבנה את הארץ? אבל מיד ראיתי, שתמימות היתה זאת. מצדי לתפוס את הנחותיו של ז'בוטינסקי כמות-שהן. הרי לפנינו משחק-וכחני וצחצוח-דעות ולא תורת-אמת. הרי מדבריו אפשר היה על נקלה ללמוד כי ז'בוטינסקי עצמו אינו נתעה לרגע להאמין בקשר ההכרחי אשר בין שתי תופעות אלו, ולא זו בלבד, גם אלפי האנשים, שומעיו שמשביב, שעמדו בפה פעור והם בולעים כל דיבור הנחתך מתוך פיו, ידעו יפה גם הם שאין לראות את ההכרח הזה להכרה, אם גם מטר ההוכחות ניתך על ראשם. היתה כאן קנוניה נסתרת בין הנואם ובין קהל-שומעיו, לדלג על העיקר, להבליט את העיקר ולהקל ראש בו, ולרכז את עניינם בתפארת המילולית הצדדית. וכאילו ז'בוטינסקי היה מכריז לפני שומעיו: "שלא שאלת הגדוד היא העיקר רואים אתם יפה. העיקר לי שתתנו אמון בי, כי אדם שיכול לעמוד שעתים ומחצה ולהוכיח לכם שאם אין גדוד עברי אין בניין הארץ, בדעתו יפה שגם אתם וגם הוא עצמו אינם מאמינים בהנחה זו, ובכל זאת אתם מקשיבים לדבריו ונהנים מהם — אדם זה ראוי לאמונכם, כי הוא כל יכול!" והנה לאותה אונאה עצמית, אמנם חבויה אבל בנויה מתוך הכרה התכוונת, בהגדירי למעלה את מהותה של האישיות בז'בוטינסקי — האדם שאינו פוסק להפגין את יכולתו.